

DEKLARACIJA BOGOLJUBA JEVTICA

3. januara 1935.

... Čuvati Jugoslaviju, čuvati jedinstvo jugoslovenske nacije i državnu celinu, to je najveći zakon za sve i svakoga, to je nedostupni zahtev za celo naše pokolenje i za budućnost. Kraljevina Jugoslavije je teritorijalna, politička i moralna tekovina mnogobrojnih generacija; to je sveti amanet kralja mučenika, koji se ima čuvati i samo ojačan predati budućem pokoljenju .. -¹

Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije, van-redan saziv za 1935, 3. januar 1935.

REZOLUCIJA VODSTVA SDK

2. juna 1935.

.. . Usprkos izbornih nasilja, uslijed kojih je od žandarske ruke poginulo na desetak hrvatskih sinova — redom mirnih seljaka u njihovome domu — a da i ne spominjemo stotine ranjenih i isprebijanih i na hiljade zatvorenih, te usprkos izbornih falsifikata, koji su poznati ne samo unutar zemlje nego i po cijelom svijetu, ipak je rezultat ovih izbora bio pravi plebiscit.²

¹ B. Jevtić je izašao kao pobjednik iz sukoba sa grupom Uzunović—Srškić—Marinković koja je svim snagama nastojala da onemogući njegov izbor za predsjednika vlade. U Jevtićevoj vladi nalazili su se, između ostalih, Petar Živković, kao ministar vojske i mornarice, i Milan Stojadinović, kao ministar finansija. Za Stojadinovićeov ulazak u vladu zalagao se knez Pavle. Prilikom obrazovanja vlade Jevtić se konsultovao sa predstavnicima vanparlamentarne opozicije (radikalima oko Glavnog odbora, Korošecom, Spahom). Većina članova ove vlade pripadala je Jugoslovenskoj nacionalnoj stranci (JNS), kao režimskoj formaciji, ali ni jedan od njih nije ušao u vladu po tom stranačkom osnovu. Vlada je imala oslonac u Namesništvu, lično u knezu Pavlu, u generalitetu, rukovodstvu i ustanovama zemljoradničkog zadugarstva i organizacijama koje su se izjašnjavale za ideologiju integralnog jugoslovenstva. Jevtićeovu vladu podržavali su zvanični krugovi Velike Britanije i Francuske.

Vlada Bogoljuba Jevtića označava napuštanje otvorene diktature, ali ne i odbacivanje centralizma i unitarističke ideologije. Izjasnila se za Oktroisani ustav, državnu celinu i jedinstvenu jugoslovensku naciju. Jevtić je tvorac navodno poslednjih Aleksandrovih reči: „Čuvajte mi Jugoslaviju.“ Duh pomirljivosti Vlada je pokazala puštanjem na slobodu Mačeka. Namesništvo je 6. februara 1935. raspustilo Narodnu skupštinu izabranu 8. novembra 1931. i zakazalo nove izbore za 5. maj 1935.

² Vlada je pobjedila na izborima zahvaljujući nasilju i falsifikatima. Vladina lista je dobila 1,746.982 glasa, a opoziciona 1,076.345 glasova. Grupe koje su učestvovala na izornoj listi Udružene opozicije (sem JMO) donele su 30. maja 1935. rezoluciju ističući da neće slati poslanike u Narodnu skupštinu. Rezolucijom SDK od 2. juna 1935. tražilo se da se Narodna skupština raspusti i raspišu novi izbori, ali da se prethodno donese novi izborni zakon.

IZABRANI NARODNI POSLANICI ZA NARODNU SKUPŠTINU 5. MAJA 1935.

	Banovina											Nosioci lista	Svega	Od 100 zani-manja
	Drav-ska	Sav-ska	Vrba-ska	Primor-ska	Drin-ska	Zet-ska	Dunav-ska	Morav-ska	Vardar-ska	U. G. Beo-grada				
1. Zemlji-radnici ekonomi i posjednici	3	19	7	4	10	5	9	6	4	-	-	67	18,1	
2. Velikoposjednici i rentijeri	1	-	-	-	1	-	2	-	2	-	-	6	1,6	
3. Trgovci	2	2	4	3	7	5	2	6	8	1	-	40	10,8	
4. Industrijalci	2	-	-	-	1	2	2	2	4	-	-	13	3,5	
5. Zanatlije	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	0,5	
6. Hotelijeri i kafanari	2	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	4	1,1	
7. Geometri i građevinari	1	1	1	5	-	-	-	-	1	-	-	2	0,5	
8. Inženjeri	1	3	-	-	1	-	1	-	1	-	-	10	2,7	
9. Apotekari	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	4	1,1	
10. Ljekari privatni	1	1	1	2	1	-	4	2	1	-	-	15	4,0	
11. Veterinari	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,3	
12. Privatni činovnici	2	3	-	1	1	3	3	1	2	-	-	16	4,3	
13. Novinari i publiciste	-	6	-	1	1	1	2	2	-	-	-	13	3,5	
14. Advokati, javni bilježnici i pripravnici	5	22	2	6	4	4	16	7	2	-	1	69	16,6	
15. Sudije	1	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	4	1,1	
16. Članovi Državnog savjeta i Glavne kontrole	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	3	0,8	
17. Profesori visokih škola	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1	-	3	0,8	
18. Profesori srednjih škola	-	5	-	-	-	3	2	1	2	-	-	13	3,5	
19. Učitelji	2	-	1	-	4	4	-	3	4	-	-	18	4,9	
20. Svećenici	-	4	3	1	3	1	2	2	1	1	-	18	4,9	
21. Oficiri	-	-	1	-	-	-	-	1	3	-	-	5	1,4	
22. Ljekari činovnici	-	1	1	-	1	-	-	3	1	-	-	8	2,2	
23. Inženjeri činovnici	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	2	0,5	
24. Diplomatski činovnici	1	1	-	-	-	1	-	-	1	-	1	5	1,4	
25. Ostali upravni činovnici	2	2	2	-	3	3	1	4	5	1	-	23	6,2	
26. Samoupravni činovnici	1	1	2	-	-	-	1	-	-	-	-	5	1,4	
27. Ostala zanimanja	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,3	
Ukupno	29	75	25	24	39	33	52	41	45	5	2	370	100,0	

Tim je plebiscitom hrvatski narod nakon prisilne šutnje od osam godina izrazio svoju nepokolebljivu volju, kojom odbija sve pokušaje podvlašćenja, što ih je nad njim vršio centralistički režim i u parlamentarnom i u diktatorskom obliku sa neprocenjivim oštećivanjem materijalnog i moralnog života. Hrvatski narod je branio i zastupao svoje pravo, osnovano na mnogovjekovnoj prošlosti, branio je suprotstavljajući gruboj sili bezakonja svoj moralni otpor.

Uz Hrvate nastupili su — osim Srba iz Hrvatske i ostalih prečanskih krajeva, koji se u SDK već dugo godina slažu i rade — također braća muslimanske vere pod vodstvom dra M. Spahe, davši pored svega zajedničkoj borbi veliki prilog.

Pored svih ovih faktora, koji su i ranije imali prilike da se stisnu rame uz rame, ovoga puta ima jedna posve nova činjenica, a to je da su se združili sa svima zajedno s ove strane i mnogi redovi u Srbiji pod vodstvom gg. Davidovića Ljubomira i Jovanovića Jovana. Uz njihov primjer odaziv je bio velik, a naročito u Šumadiji, srcu Srbije. Odande je i došla, što treba kao činjenicu istaći, prva pobuda zajednički istup.³ Glasanje je u Srbiji bilo veliko za ovu listu, daleko veće nego li je to bilo u mandantima izraženo. Ovu novu činjenicu u našem političkom životu treba dostojno uvažiti i ocijeniti. Ona treba da bude prvi znak novih pogleda. Ona se psihološki pojavila iz prijekne nužde zajedničke borbe u korist slobode, koja je svima oduzeta. Ova zajednička radnja ovako započeta treba da se i nadalje održi, učvrsti i proširi, *jer je dalji opstanak države moguć jedino onda*, ako se udovolji opravdanim zahtjevima hrvatskog naroda.

Usprkos svega toga današnji režim, koji očito nema temelja ni među Hrvatima, ni među Srbima, ni među Slovencima, nastupa s pojačanom žestinom u svojim nasiljima, kao da nije baš nikome odgovoran.

Obzirom na sve ovo zaključujemo, da u ovu Narodnu skupštinu *ne idemo*, nego držimp da je jedini izlazak, da se ova tobožnja Skupština *odmah razjuri i raspišu novi izbori*, koji će na osnovu novog izbornog zakona i pod čestitom neutralnom vladom zajamčiti potpunu slobodu izbora ...

Prisutni zastupnici smatraju čitavo riješenje Glavnog biračkog odbora legalizacijom falsifikata, te se smatraju narodnim zastupnicima ne uslijed riješenja Glavnog biračkog odbora, nego jer znaju da su zaista dobili povjerenje naroda svoga kotara. Doslijedno tome smatraju zastupnicima i one svoje drugove, koji su takvo povjerenje dobili od naroda, a Glavni birački odbor ih nije proglasio narodnim zastupnicima, kao i sve glavnije ljude iz S. D. koalicije, kojima je iz bilo kojih raz-

³ Na povezivanju opozicionih stranaka radilo se i za vreme šestojanuarske diktature, naročito od donošenja Septembarskog ustava. Uzem bloku opozicije (vodstva građanskih opozicionih stranaka u Srbiji — Glavni odbor radikala, Demokratska stranka i Savez zemljoradnika) pridruživala su se JMO i SLS (tzv. širi blok). Pokušaji saradnje sa SDK nisu uspevali, jer je HSS tražila da se vodstva drugih opozicionih snaga izjasne o državnopravnom programu HSS. Posle zatvaranja Maćeka, HSS nije bila spremna da ulazi ni u kakve sporazume dok se vođa stranke ne oslobodi. Uoči petomajskih izbora Demokratska stranka, Savez zemljoradnika i SDK postigli su sporazum o zajedničkoj listi Udružene opozicije. Ovoj listi pridružio se i Mehmed Spaho, dok su radikali i SLS proglasili apstinenciju.

loga režim spriječio, da im narod to povjerenje potvrdi. Ovlašćuje se zato predsjednik dr. Vlatko Maček da ih o tome obavijesti, te da budu i oni na slijedeće sjednice pozvani.

F. Čulinović, *Dokumenti*, 328—329.

PLENUM CENTRALNOG KOMITETA KPJ O IZBORIMA

Juna 1935.

Taj Plenum, koji se održao u samoj zemlji i čije održavanje nije mogao spriječiti klasni neprijatelj i njegova policija, ima veoma veliki politički značaj.

Na njemu su u prvoj tački dnevnog reda pretresane pouke sa izbora, situacija u zemlji i zadaće Partije, u drugoj: protufašistička narodna fronta, u trećoj: VII kongres Kominterne, u četvrtoj: osnivanje kompartija Hrvatske i Slovenije.

U referatu i u diskusiji povodom prve tačke dnevnog reda, u kojoj su učestvovali svi prisutni, obračena je glavna pažnja iskustvu iz izborne borbe i zadaćama koje se u novoj situaciji pred Partiju postavljaju. Ukazujući na uspjehe Partije, koji su se izrazili prije svega u tome što je pred masama postavljeno pitanje antifašističke narodne fronte, što su partijske organizacije, iako veoma neravnomjerno, mobilisane (sakupljeno na hiljade potpisa), Plenum je sa svom oštrinom samokritički razmotrio nedostatke, pogreške i slabosti kako Biroa CK, tako i svih komiteta i čitave Partije, koje su došle do izražaja u izornoj akciji.

Plenum je jednodušno konstatovao da je linija Partije u izborima bila pravilna, ali pri njenom sprovođenju u život bio je dopušten cijeli niz pogrešaka i iskrivljavanja. Osnovni izvor tih pogrešaka je neznanje komunista da osvajaju mase, nerazumijevanje Partije da samostalno nastupi kao organizator narodne fronte slobode; odatle su potekle sve ostale pogreške na koje je Plenum ukazao u jednodušno prihvaćenoj rezoluciji.

Izlazeći iz te samokritike i pravilne ocjene političke situacije, nastale u vezi s petomajskim izborima i silnim porastom borbe radničke klase, seljaštva i ugnjetenih naroda, konstatujući dalje raspadanje u taboru vladajućeg velikosrpskog fašizma, Plenum se naročito zaustavio na zadaćama koje se postavljaju pred Komunističku partiju Jugoslavije u pogledu stvaranja narodne slobode .. ,⁴

Istorijski arhiv KPJ, tom II, 351—352.

⁴ Jevtićeva vlada se obračunavala sa komunističkom akcijom koja je uzimala maha naročito u školama i na univerzitetima, posebno na Beogradskom univerzitetu. Šestojanuarski režim je 1931—1932. započeo sa proterivanjem studenata u mesto rođenja, previđajući da će oni u zavičajnim krajevima nastaviti revolucionarnu aktivnost. Poučena ovim iskustvom Jevtićeva vlada se odlučila za stvaranje koncentracionog logora u Višegradu, kao prvog konclogora osnovanog u Jugoslaviji. U višegradski logor upućeni su studenti komunističke i marksističke orijentacije posle sukoba sa režimskom studentskom organizacijom — ORNAS (Organizacija nacionalnih studenata). U demonstracijama, koje su se završile barikadama na Pravnom fakultetu 1. februara 1935. poginuo je student Mirko Srzentić. Otpor je prinudio vlast da već marta 1935. zatvori novoosnovani logor. U jeku ovih borbi studenata raspisani su izbori za Narodnu skupštinu. CK KPJ je 24. februara 1935. dao direktivu da komunisti učestvuju u izornoj borbi i da Partija istakne samostalnu izbornu listu radnog naroda. Ova nerealna pro-

ena nije vodila računa o ilegalnom statusu KPJ, njenom slabom uticaju u narolu, činjenici da grupe socijaldemokrata i socijalista, kao i levih građanskih krilalisu bile spremne da sarađuju sa komunistima. Vođeni su i razgovori sa Maćecom da se komunisti pridruže listi Udružene opozicije, ali je nova direktiva CK vPJ prekinula dalje razgovore. Ponovo se javila ideja o samostalnoj listi. Na kraju je izdata direktiva da se na izborima glasa za kandidate Udružene opozicije. Dva kolebanja i neodređenost u toku izborne kampanje uticali su na to da pojedine organizacije bojkotuju izbore. Pozitivnu stranu političke aktivnosti KPJ činilo je upoznavanje radnih slojeva sa njenim programom prvi put posle diktature, kombinacija ilegalnih akcija i legalnih nastupa doprinosila je da se aktivnost CPJ posle izbora pojača. Tome je odlučujuće pomoglo definisanje platforme anti-fašističkog fronta (Fronta narodne slobode).